

חלק ב

קיצור הלכות פסח

א. שלושים יום לפני הרגל

א. בזמן שבית המקדש הי' קיים תקנו חכמים הראשונים שיתחילו הדרשנים לדרוש ברבים הלכות הרגל (= החג) שלושים יום לפניו, דהיינו שמפורים ואילך ידרשו הלכות פסח, מחמשה באייר ואילך ידרשו הלכות שבועות ומארבעה עשר באלול ואילך ידרשו הלכות סוכות¹.

ב. תקנה זו לא נתבטלה גם לאחר החורבן, וכל חכם הי' שונה לתלמידיו הלכות החג שלושים יום לפניו כדי שיהיו בקיאים בהם וידעו את המעשה אשר יעשון². ובדורותינו, שאין החכם מלמד לתלמידיו את ההלכות מפני שכולן כתובות בספר, מצוה על כל אחד ללמוד לפני החג את הלכותיו, עד שיהי' בקי בהם וידע את המעשה אשר יעשה³.

ג. כל שלושים יום לפני הפסח טוב להזהר ולעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר דבוק בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בקלות כשיגיע ערב פסח⁴.

ד. שלושים יום לפני הפסח יש להזהר מאכילת מצה⁵.

ב. מעות חטים ומבצע מצה

א. מנהג מקובל בכל ישראל שכל קהילה וקהילה גובה מחבריה „מעות חטים“ לפסח, כדי לחלקם לעניי העיר עבור קניית המצות¹. ואם נותר כסף ממעות חטים, יתנוהו לעניים עבור שאר צרכי החג².

סימן א:

(1) שו"ע אדמו"ר תכט, א דאה שם. (2) שם ב וראה ההמשך שם. (3) שם ג. (4) תלו, כג. (5) לקו"ש הי"א ע' 293.

סימן ב:

(1) עפ"י תכט, ה. (2) מחזיק ברכה הובא בשערי חשובה שם ס"ק ג.

ב. מתקנת כ"ק אדמו"ר שליט"א, להשתדל (בפרט רב, שו"כ כו') וכל העוסק בצרכי ציבור) לשלוח לחג הפסח למכיריו מצות עגולות שמורות אפויותידי, לכל הפחות עבור הסדרים. וכן במקומות שעורכים סדרים משותפים (במלונות וכדומה) ידאגו המארגנים למצות אלו.³

ג. מנהגי חודש ניסן

א. בכל חודש ניסן אין אומרים תחנון¹, למנצח יענדל², וכן אין אומרים א"ל ארץ אפיים בשני וחמישי³, ואב הרחמים ועדקתן בשבתות החודש⁴.

ב. אין מתענים בכל חודש ניסן⁴. אבל הבכורים מתענים בערב פסח⁵ (ראה להלן סי' יו"ד) וחתן וכלה מתענים ביום חופתם בחודש זה אפילו בראש חודש⁴ אבל לא באיסרו הג'⁶.

ג. נוהגין מראש חודש ואילך לקרוא [אחר תפילת שחרית] פרשת הנשיא שהקריב בו ביום⁷, וביום י"ג מ, זאת הנוכת המזבח⁸ עד, כן עשה את המנורה" שהיא כנגד שבת לוי⁷.

ד. אחר אמירת הנשיא אומרים יהי רצון הנדפס בסידור⁹, וגם כהנים ולויים אומרים אותו¹⁰.

ד. ברכת האילנות

א. הוצא בימי ניסן¹ ורואה אילנות המוציאים פרח צריך לברך:

(3) ספר המנהגים.

סימן ג:

(1) תכט, ח. (2) סידור, ואף שלא אומרים מזמור זה בתוך סדר התפילה בימים שאין אומרים תחנון, תיקן אדמו"ר מהוריי"צ לאמרו באותם הימים בתור תחנונים אחרי התפילה לפני אמירת תהלים. (3) הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א שביום שאין בו תחנון אין אומרים א"ל ארץ אפיים, ונדפס גם בסידור תהלת ה'. (4) תכט, ט. (5) תע, א. (6) תכט, יז. (7) שם טו. (8) בשו"ע שם כותב לומר מפרשת בעליותך אבל בסידור של שער הכולל כותב להתחיל מזאת חנוכה המזבח וכן שמענו מכ"ק אדמו"ר שליט"א בשיתת ליל י"ג ניסן תשמ"ה. (9) סידור שם. (10) ספר המנהגים.

סימן ד:

(1) ידועה השקלא וטריא אם ניסן דוקא או ניסן לא דוקא, וגם באור ואיך יכולים

פָּרוּך אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שְׁלֵא תִסֵּר בְּעוֹלָמוֹ פְּלוֹם, וּבָרָא בּוֹ פְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת, לִיְהִנּוֹת פְּתָם פְּנֵי אָדָם. ואינו מברך אלא על הראיה הראשונה שבכל שנה.²

ב. אין מברכין ברכה זו אלא על אילנות מאכל, ולא על אילנות סרק.³

ג. המדקדקים מקפידים לברך על שני אילנות המוציאים פרחים,⁴ ובדיעבד יכולים לברך גם כשיש רק אילן אחד.⁵

ה. שבת הגדול

א. השבת שלפני פסח נקראת „שבת הגדול“ לפי שנעשה בה נס גדול: פסח מצרים הי' מקחו בעשירי בניסן ושבת הי' וכשלקחו ישראל פסחיהם באותה שבת, שאלו אותם בכורי מצרים לפשר מעשיהם. ענו להם בני-ישראל: זבח פסח הוא לה' שיהרגו בכורי מצרים, הלכו הבכורים לאבותיהם ולפרעה לבקשם כי ישלחו את ישראל ממצרים, וכשלא רצו, עשו הבכורים עמם מלחמה והרגו הרבה מהם, וזהו שאמר הכתוב¹ למכה מצרים בבכוריהם (שהקב"ה היכה את המצריים ע"י בכוריהם) וקבעו נס זה בשבת לזכרון לדורות וקראוהו „שבת הגדול“.²

ב. שבת הגדול שחל בערב פסח מפטירים בה „וערבה“, לפי שכחוב שם „הביאו המעשר אל בית האוצר“, וערב פסח (של שנה רביעית ושביעית לשמיטה) הוא זמן ביעור מעשרות.³ ואם חל שבת הגדול בימים שלפני ערב פסח מפטירים בה הפטורת השבוע.⁴

ג. נוהגים שבשבת הגדול (אם אינו ערב פסח) דורש החכם לפני הקהל הלכות פסח ומורה להם דרכי ה' ומלמדם את המעשה אשר יעשו.⁵

לברך, ואף שבקצות השלחן סי' סו ס"ק יח פוסק שגם בארז ואייר יכולים לברך וכן כתב בלוח כולל הב"ד, הרי בהגדה עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים ע' תכה (דהוצאת שנת השל"ט) כותב „י"ל דסבירי ל"י [לאדה"ז] דבימי ניסן כפשוטו – בדוקא“ ראה שם באריכות. (2) ברכת הנהנין לאדמו"ר פי"ג, יד, שו"ע הב"י רכו, א. (3) באה"ט שם בשם הלק"ט. (4) מורה באצבע להחיד"א. (5) קצות השולחן שם.

סימן ה:

(1) תהלים קלו, י. (2) תל, א. (3) שם, ג. (4) ספר המנהגים.

(5) תכט, כ.

ד. בשבת הגדול אחרי תפילת מנחה אומרים בנוסח ההגדה מ„עבדים היינו“ עד „לכפר על כל עונותינו“, לפי שבשבת זו היתה התחלת הגאולה והנסים⁶.

ה. אין אומרים „ויהי נועם“, ואתה קדוש“ במוצאי שבת הגדול, אם חל פסח באחד מימי החול⁷, אבל אם חל פסח ביום השבת שלאחריו מנהגינו לאומרם⁸.

ו. בדיקת חמץ וביעורו

זמן הבדיקה

א. בלילה שלפני ערב פסח בודקים את החמץ וחייבים לבדוק מיד בתחילת הלילה, דהיינו בצאת הכוכבים¹.

ב. אסור להתחיל לאכול, לעשות מלאכה או ללמוד, חצי שעה לפני צאת הכוכבים, כדי שלא לשכוח חובת הבדיקה וגם שלא לאחר את זמן הבדיקה¹. ואפילו התחיל באחד מדברים אלו יותר מחצי שעה לפני צאת הכוכבים, חייב להפסיק כשיגיע זמנה בצאת הכוכבים².

ג. אם מבקש מחברו שאינו לומד שכשיגיע זמן הבדיקה יזכירחו ויפסיקו מלימודו, מותר לו ללמוד עד זמן הבדיקה³.

ד. הציבור מתפלל ערבית מיד בצאת הכוכבים, כדי שילכו האנשים מיד לבתיהם לבדוק את החמץ⁴. הרגיל כל השנה להתפלל ערבית עם הציבור ובלילה זה אינו מתפלל עמהם, יתפלל מיד בצאת הכוכבים ואח"כ יבדוק⁵. אבל הרגיל להתפלל כל השנה בביתו יקדים את הבדיקה לתפילת ערבית⁶.

(6) תל, ב. (7) עפ"י רצה, ג וסידור. (8) שמעתי מהגאון ר' זלמן שמעון ז"ל דווארקין אב"ד דקהילתינו, כי כן נהגו בליובאוויץ, למרות הכתוב בלוח כולל חב"ד שלא לומר. וראה שערי תשובה רצה ס"ק ג. פרמ"ג שם מ"ז ס"ק ב.

סימן ו:

(1) תלא, ה. (2) שם ו. (3) שם יא. (4) שם ח. (5) שם ז. (6) שם ו. ובלקוטי שיחות חי"ז ע' 434 מביא כי כן נהג אדמו"ר מוהרי"צ.

מקומות הצריכים בדיקה

ה. כל מקום שיש לחוש שמא הכניסו לתוכו חמץ באקראי צריך בדיקה. לפיכך כל חדרי הבית, העליה⁷, המרתף⁸ והחנות⁷ שיש לחוש שהכניסו לתוכם חמץ צריכים בדיקה [כן יש לבדוק עגלת-ילדים, מכוננית, ילקוט וכדומה].
אוצר החכמה

ו. כל חדר הצריך בדיקה יש לכבדו קודם הבדיקה כדי שיהי' קל לבדוקו. כמו כן יש לכבד תחת המיטות שמא נתגלגל לשם מעט חמץ⁹. ונוהגים לכבדם ביום י"ג כדי שיוכל לבדוק את הבית בתחילת ליל י"ד¹⁰.

ז. יש לבדוק בחורים¹¹, בסדקים¹², במחבואות וכפינות¹³; בודקים בחורים רק עד מקום שידו מגעת והשאר די לו בביטול¹⁴.

ח. נוהגים לגרד הספסלים הכסאות והכתלים שנגע בהם חמץ, ואם יש חמץ בסדק שאינו יכול להגיע אליו יטיחו במעט טיט¹⁵.

ט. כן יש לבדוק ולנער את כיסי הבגדים שלו ושל הילדים משום שלפעמים מכניסים בהם חמץ, ואין לבדקם בליל י"ד שהרי למחר כשיאכל חמץ אפשר שיחזור ויכניס בהם חמץ, אלא יבדקם בערב פסח בשעת הביעור¹⁶.

י. בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה בליל י"ד לאור הנר משום שהתינוקות מכניסים בהם חמץ כל השנה¹⁷.

סדר הבדיקה וברכתה

יא. לפני הבדיקה יצניע את החמץ שמשאיר לאכילה – במקום משומר, שלא יגרר ממנו מאומה (ע"י קטנים או עכברים) למקומות שבדק ויצטרך לחזור ולבדוק¹⁸.

יב. נוהגים להניח עשרה פתיתי חמץ קשה במקומות שונים בבית¹⁹.

(7) תלג, יג. (8) קצשו"ע קיא, ג. וראה בשו"ע אדמו"ר סי' תלג סעיפי יג-טו. (9) תלג, לח. (10) משנה ברורה שם ס"ק מו. (11) תלג, יזית. (12) שם יט. (13) תלד, א. (14) חמב, ל. (16) תלג, מב. (17) שם לו. (18) תלד, ב. (19) סידור.

כשכל אחד מהם עטוף בפיסת נייר, כדי שלא יתפרר²⁰. ומניחים אותם זמן מה קודם הבדיקה כדי שימצאם הבודק¹⁹.

יג. בודקים לאור נר שעוה יחיד²¹ וע"י נוצת עוף²². את החמץ שמוצאים מניחים בשקית נייר²².

יד. לפני שיתחיל לבדוק יברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל בְּעוֹר חָמֵץ.

לא ידבר בין הברכה לתחילת הבדיקה אפילו מעניני הבדיקה²³, ונכון שלא ישית שלא מעניני הבדיקה, כל זמן בדיקתו²⁴.

טו. יעמיד מבני ביתו אצלו לשמוע הברכה, ויבדקו²⁵ איש במקומו המיועד, ולא ישיתו בינתיים²⁶. יזהרו לבדוק תחילה בחדר הסמוך למקום שבו שמעו את הברכה ולא ילכו תיכף אחר הברכה לחדר אחר¹⁹.

טז. בגמר הבדיקה יניח את שקית החמץ, את הנוצה ואת שירי הנר (אם נשאר) בקערורית כף-עץ, יעטוף הכל בנייר (חוץ מידיית הכף), יהדק בחוט סביב הנייר, יכרוך כמה פעמים ויקשרו²⁰.

ביטול חמץ בגמר הבדיקה

יז. מיד אחר הבדיקה יבטל את כל החמץ הנמצא בכל גבולו שלא מצאו בבדיקה²⁷. עיקר הביטול הוא בלב, כלומר שיחליט בלבו שכל החמץ שברשותו כאילו אינו קיים ואינו חשוב כלום, והרי הוא כעפר וכדבר שאין

(20) הגדה. (21) תלג, ח. (22) הגדה. בנוצה מכבדים היטב בתורים ובסדקים וגוררים משם את החמץ על ידה (משנה ברורה תלג ס"ק מזו והוא עפ"י מג"א ס"ק כא). (23) תלב, ו. סידור. אם שח בין הברכה לתחילת הבדיקה שיחה שאינה מעניני הבדיקה כלל צריך לחזור ולברך (תלב שם): (24) שם. (25) י"ל הטעם דס"ל דמצוה לזכות את ב"ב ג"כ במצוה זו, שהרי בבדיקתם מצוה עושים (ראו שו"ע שם סוס"ט), אף שאין החיוב עליהם. ז.א. שלא רק א"ע, כ"א גם אחרים מצוה לזכות גם בקיום מצוה שאינה חובת גברא. ועוד קמ"ל שכיון שגם הוא בעצמו יבדוק קצת — אין בזה הענין דמצוה בו יותר מבשלוחו (ודלא כמשמעות הל' בשו"ע שלו). ויש ללמוד מזה לכמה ענינים — וטובא אשמעינן. ואכ"מ (הגדה עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים ע' פו בהוצאת שנת תשל"ט). (26) תלב, ח וסידור. (27) תלד, ו.

בו צורך כלל, ותקנו חכמים שיוציא הדברים הללו בפיו ויאמר: כל חמירא הראשון²⁸.

כָּל־חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא בְרִשׁוּתֵי דְלָא חֲמִיתִיהּ וְדָלָא בְעַרְפִּיהּ
וְדָלָא יִדְעָנָא²⁹ לִיהּ לְבָטֵל וְלִהּוֹי הַפְקֵר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא.

יח. כיון שעיקר הביטול הוא בלב לבן צריך להבין מה שמוציא בשפתיו ואם אינו יודע פירוש המילים הארמיות יאמר זאת בלשון שהוא מבין³⁰.

כל חמץ ושאר שיש ברשותי שלא ראייתו ושלא בערתינו ושלא ידעתנו, יבטל ויהי הפקר כעפר הארץ.

יט. אם אמר נוסח הביטול בלשון שאינו מבין כלל, אך ידע שכוונתו לבטל את החמץ ולהפקירו – יצא ידי חובתו³⁰.

כ. אחר הבדיקה יזהר בתמץ שמשאיר למחר (לשריפה או לאכילה) לשמרו שלא יוליכוהו בביתו לכאן ולשם, כדי שלא יתפורד ויגרר ממנו ע"י תינוקות או עכברים³¹, ויגחתו במקום שיראהו למחרת ולא ישכח לשורפו³².

שריפת חמץ בערב פסח

כא. בערב פסח בשעה חמישית של היום (לפי שעות זמניות הנחשבות מנץ החמה עד השקיעה – ראה לעיל עמוד 12) יעשה מדורה מיוחדת³³ כדי לשרוף את החמץ וישרפנו ויבטלנו³⁴. בביטול זה יאמר נוסח כל חמירא השני, ויש לשרוף עשרה פתיחין³⁵ ובשעת שריפת החמץ יאמר, יהי רצון הנדפס בסידור.

כָּל־חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא בְרִשׁוּתֵי דְחֲזִיתִיהּ³⁵ וְדָלָא חֲזִיתִיהּ
דְחֲמִיתִיהּ וְדָלָא חֲמִיתִיהּ דְבְעַרְפִּיהּ וְדָלָא בְעַרְפִּיהּ לְבָטֵל וְלִהּוֹי
הַפְקֵר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא.

(28) שם ז. (29) כי החמץ שמצניע למחר אינו מבטל (ב"ח סי' תלד).
(30) שם ח. (31) סידור עפ"י תלד, א. ג. וראה שם סעיף א אופני השמירה. (32) קצשו"ע קיא. ט. (33) חמה, יא והטעם כדי שלא ליהנות מן החמץ (שם ה). (34) תלד, יא. (35) דחזיתיה. דחמיתיה: הב"ח פירש: חמיתיה בשעת הבדיקה, חזיתיה – מעולם (הגדה).

כל חמץ ושאר שיש ברשותי שחזיתיו ושלא חזיתיו, שראיתיו ושלא ראיתיו שבערתיו ושלא בערתיו, יבטל ויהי הפקר כעפר הארץ.

כב. טוב להזהר שלא לבטל בערב פסח את החמץ עד שיבער תחילה מכיתו את כל החמץ הידוע לו כדי לקיים מצות ביעור חמץ בחמץ שלו כי לאחר שביטלו, שוב אין החמץ שלו שהרי ביטלו והפקירו³⁶.

היוצא לדרך לפני פסח

כג. היוצא לדרך לפני פסח ואינו משאיר בביתו אדם שיוכל לבדוק את החמץ כשיגיע זמן הבדיקה, חייב לבדוק לאור הנר (בלי ברכה) את כל חדרי הבית בלילה שלפני יציאתו, ומיד אחר הבדיקה יבטל את החמץ שאינו ידוע לו ושלא מצאו בבדיקה³⁷.

ז. חמץ בפסח ולאחר הפסח

א. המוצא חמץ בביתו בחול המועד יוציאנו וישרפנו. ואם יש בו כזית יברך בתחילה „על ביעור חמץ“¹.

ב. מצאו בימים הראשונים (או בימים האחרונים) של יום טוב או בשבת חול המועד שאז אסור לטלטלו משום מוקצה, יכוף עליו כלי עד מוצאי יו"ט או מוצאי שבת ואז ישרפנו².

ג. אם שורף את החמץ במוצאי יו"ט האחרון, ישרפנו בלי ברכה אפילו יש בו כזית³.

ד. חג הפסח נגמר במוצאי שמיני של פסח עם צאת הכוכבים (או מוצאי שביעי של פסח בארץ ישראל) וכל דיני חמץ בפסח תקפים עד אותו זמן. לפיכך יש להזהר שלא לקנות חמץ שנאפה או הוכן בפסח ע"י יהודי (לפני זמן זה), כי גם לאחר הפסח אסור להנות מחמץ שהי' שיין לישראל בפסח⁴.

(36) תלה, יד. (37) חלו, א, ו. וראה שם פרטי דינים רבים.

סימן ז:

(1) תמו, ג. (2) שם ה. (3) תלה, ד. (4) עפ"י ס"י תצא ותמח.

ה. צריך גם להזהר שלא להנות אחר הפסח מחמץ של ישראל החשוד שלא מכרו כדת⁵.

ח. מכירת חמץ

א. ישראל שיש לו ברשותו חמץ בפסח, עובר בכל רגע ורגע על בל יראה ובל ימצא, והחמץ אסור בהנאה לעולם, ואפילו ביטלו קודם הפסח. לכן מי שיש לו חמץ רב ורוצה למכרו לנכרי, מותר למכרו לפני פסח בשעה שהחמץ עדיין מותר בהנאה; ולא יהא ענין מכירת חמץ אצלו כמצות אנשים מלומדה, אלא צריך לגמור בדעתו שמוכרו באמת מכירה גמורה ומוחלטת¹.

ב. אפשר למכור את החמץ רק עד סוף שעה חמישית בערב-פסח, כלומר, עד שעה אחת זמנית לפני חצות היום², לכן המוכר חמצו ע"י הרשאה לרב או לבית-דין, ימהר לעשות זאת כדי שתהא לבית-דין שהות למוכרו לגוי לפני זמן איסורו.

ג. נוהגים למכור גם כלי חמץ³ ואין צריך לטובלם אחר הפסח⁴.

ד. עפ"י תקנת אדמו"ר הזקן מוכרים את החמץ לגוי ע"י ערב-קבלן⁵, ותקנה זו נתפשטה בקהילות רבות⁶.

ה. נוהגים לעשות את הרב למורשה למכירת חמץ⁷, בבית אדמו"ר"י חב"ד מוכרים את החמץ לרב בערב-קבלן, והוא מוכרו לגוי⁸.

(5) באה"ט תמח. קצשו"ע קיד, יז.

סימן ח:

(1) קצשו"ע שם א והוא עפ"י סי' תמח. (2) תמג, א. (3) לקו"ש חי"ח ע' 365 ראה שם באריכות. והוא עפ"י נוסח אדמו"ר בשטר מכירת חמץ שבסוף הלכות פסח וז"ל, "וכן כלים מחומצים שיש עליהם חמץ בעין", ודלא כמ"ש בנוב"י (בשו"ת שיבת ציון סי"א) ובחת"ס (שו"ת או"ח סי' קט) שכשמוכרים החמץ להגוי לא ימכרו הכלים החומצים, כי אז יצטרכו טבילה כשחוזרים ולוקחים אותם ממנו אחר הפסח (וראה שד"ח אס"ד מערכת חמץ ומצה סי' ט אות כז. דרכי תשובה ליו"ד שם סק"צ. שו"ת יד יצחק חי"ב סי' קסא) [לקו"ש שם]. (4) כן הוא מעשה רב שאין טובלים אותם (שם). (5) תמח, יב וסידור. וראה שו"ת צמת צדק סי' מח ושארית יהודה סי' יוד. (6) בקצשו"ע עם עיר דוד לר"ד פלדמן מביא שתקנה זו נתקבלה בכל מדינות פולין וליטא. וראה בארוכה בספר „מכירת חמץ בערב קבלן“ שיצא לאור לאחרונה. (7) שער הכולל. (8) ספר המנהגים.

ו. מנהג העולם לעשות קנין סודר בשעה שמרשים את הרב או את הבאי כח למכור את החמץ.⁹

ז. כיון שישנם כמה פרטי דינים במכירת חמץ, מן הראוי לסמוך במכירה זו רק על רב מובהק.¹⁰

ח. כל הכלים שאינו מגעיל לפסח צריך לשפשפם היטב בערב פסח לפני שעה שישיית ולהדיחם באופן שלא יהא חמץ ניכר עליהם, ויצניעם במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם בפסח, וטוב לסגור אותם [ואת החמץ שמוכר] בחדר מיוחד ולהצניע את המפתח עד אחר הפסח.¹¹

ט. אם אינו סוגר את חדר החמץ מפני שהוא צריך להשתמש בו כדאי לעשות לפני החמץ מחיצה מדבר קבוע בגובה עשרה טפחים, המוענת מלגשת לחמץ, כדי שתשמש לו היכר ולא יבוא להשתמש עם החמץ בפסח.¹²

י. מנהג חסידים שכשיש להם דבר מאכל ומשקה שקבלו מהאדמו"ר ואינם יכולים לשהותו בפסח, נוהרים מאד שלא למוכרו בחמץ אלא יאכלוהו או ישתוהו לפני הפסח.¹³

ט. ערב פסח

א. בערב פסח בבוקר משכימים לבית הכנסת להתפלל, כדי לגמור סעודת שחרית בזמן המותר לאכול חמץ.¹

ב. בערב פסח ובחולו של מועד אין אומרים מזמור לתודה.²

ג. מותר לאכול חמץ רק עד שליש היום, ומותר להנות ממנו עוד שעה זמנית, וכמו כן מותר למוכרו אז לגוי (אבל אחר כך אסור גם בהנאה)³ ובשעה זמנית זו ישרוף את החמץ כמובא לעיל סימן ו סעיף כא.

9) בשער הכולל כותב, ואין צריך לא עדים ולא קנין סודר (רמב"ם פ"א מהלכות שלוחין ופ"ה מהלכות מכירה). וכן שמעתי מהגר"ש דווארקיין ז"ל שהוא רק כדי שלא יהא נראה כהערמה (המלקט). (10) ראה סי' תמת וסידור הלכות מכירת חמץ. (11) תנא. א. (12) קצשו"ע קיד, ד ובמסגרת, והוא עפ"י שו"ע אדמו"ר תמ, ה. (13) לקו"ש חט"ז ע' 134, עיי"ש בארוכה.

סימן ט:

(1) תכט, טז. (2) שם ג. סידור. (3) תמג, א, ג.

ד. מחצות היום ואילך אסור לעשות מלאכה⁴ האסורה בחול המועד⁵, ואילו לפני חצות, מקום שנהגו לעשות בו מלאכה – עושים, ומקום שנהגו שלא לעשות – אין עושים בו מלאכה כל היום⁶.

ה. אבל מותר לתקן כלי ישן שנתקלקל מעט אם הוא לצורך המועד וכן בגדים שנקרעו מעט מותר לתפורם ולתקנם לצורך המועד⁷.

ו. להסתפר⁸ ולקצץ את הצפרנים⁹ צריכין לפני חצות, ואם שכח, יכול לקצץ את צפרניו גם אחר חצות⁹, אבל להסתפר אחר חצות מותר רק על ידי גוי⁸.

ז. אסור לאכול מצה כל היום, ואפילו קטן וקטנה המבינים את המסופר להם אודות יציאת מצרים בלילה, אסור להאכילם מצה בערב פסח¹⁰.

ח. מבוקרו של ערב פסח עד לאחר אכילת כורך של הסדר השני אין לאכול מכל המינים מהם מכינים את החרוסת והמרור¹¹.

ט. יזהר להפריש חלה מן המצות בערב פסח, אם עדיין לא הופרשה מהן במאפיה¹².

י. אם חלו ימים הראשונים של פסח בימי חמישי וששי עושים עירוב תבשילין בערב פסח כדי להתיר ביו"ט שני בישול אפייה והדלקה לצורך יום השבת (דיני עירוב תבשילין להלן סי' יד).

יא. דיני הכנות ל"סדר" השייכים לערב פסח להלן סי' חי.

י. תענית בכורים

א. הבכורים מתענים בערב פסח, הן בכור לאב והן בכור לאם ואפילו כהנים ולויים, זכר לנס שנצלו ממכת בכורות¹.

(4) תסת, א. (5) שם ה. (6) שם ט. (7) שם ז. (8) שם ד.
 (9) שם ו. (10) תעא, י. (11) ספר המנהגים, וראה תעא, יא"ב.
 (12) סדר ההפרשה ואם שכח להפריש לפני יו"ט ונזכר ביו"ט ראה בסי' הנז.

ב. נוהגים שהאב מתענה במקום בנו הבכור כשהוא קטן, עד שיגדל ויתענה בעצמו.²

ג. ונוהגים להקל בתענית זו ואוכלים בה סעודת מצוה כגון ברית מילה, פדיון הבן וסיום מסכת.³

ד. בדורינו נוהגים לערוך אחר התפילה סיום מסכת בבית הכנסת ומתקבצים הבכורים לפני המסיים ושומעים ומצטרפים לסיומו. ועושים סעודה ואוכלים בה הבכורים הנמצאים שם.⁴ ואח"כ מותרים לאכול כל היום גם אכילת רשות.⁵

יא. מצות מצוה

א. נוהגים לאפות את ה"מצות מצוה" (דהיינו המצות שיוצא בהם ידי חובתו בלילות הסדר) בערב פסח אחר חצות, בזמן הקרבת קרבן פסח,¹ אבל מעיקר הדין אפילו מצות מצוה שנאפו כמה חדשים לפני הפסח יכול לצאת בהם ידי חובתו לכתחילה.²

ב. בשעת לישת המצות בערב פסח (שהוא אחר זמן איסור חמץ) צריך לומר „כל פירורין שיפלו בשעת לישה ועריכה וכן הבצק שידבק בכלי אני מפקיר ומבטל אותם“.³

ג. נוהגים לומר הלל בשעת לישת המצות בערב פסח, זכר לקרבן פסח שאמרו הלל בעת שחיטתו.⁴

ד. אדמו"ר מוהרש"ב הי' נוכח באפיית המצות בערב פסח. האדמו"ר נהג אז לומר הלל, והי' מפסיק גם באמצע פרק להורות בכל הקשור ללישה, לאפי' וכדומה.⁵

(2) שם ד. (3) ראה שם ח. (4) משנה ברורה שם ס"ק י. ואף שהבכורים לא למדו את המסכת מ"מ כיון שאצל המסיים הוא סעודת מצוה מצטרפים לסעודתו (שם). מתשובת חות יאיר סי' עא בשם מהרש"ל. (5) פשוט דבמקום שמוחר לאכול בסעודה אינו תענית כלל ומותר לאכול ולשתות אח"כ אפילו בביתו ומיהו לפני הסעודה נ"ל דאסור (מג"א תקסח, ס"ק י').

סימן יא:

(1) תנח, א. (2) שם ב. (3) תס, ה. (4) סידור האריז"ל. (5) ספר המנהגים.

ה. בליובאוויטש היו נוהגים לטבול במקוה וללבוש בגדי יו"ט אחר שריפת חמץ ואח"כ הלכו לאפות את מצות המצוה⁶.

ו. כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג לחלק מצת מצוה לקהל בערב פסח אחרי מנחה כשהוא לבוש בבגדי יו"ט⁵.

יב. ערב פסח שחל בשבת

א. ערב פסח שחל להיות בשבת, בודקים את החמץ בברכה בליל שישי שהוא ליל י"ג. אחר הבדיקה יש לבטלו ולומר כל חמירא כמו בכל שנה, ונוזהרים להניח את החמץ הנמצא בבדיקה ואת זה שמשיר לאכילה במקום מוצנע, שלא יגררו ממנו קטנים או שרצים¹.

ב. בערב שבת ביום שורפו גם כן באותו זמן שהוא שורפו בכל ערב פסח², אבל אינו אומר אז כל חמירא השני³, אלא אומרו בשבת לאחר האכילה (קודם שנאסר בהנאה). ואפילו לא נשאר לו שום חמץ לאחר סעודת שחרית של שבת, יחזור ויבטלו כשתגיע שעה חמישית כדרך שמבטלו בשאר ערבי פסח ויאמר כל חמירא⁴.

ג. הבכורים מתענים ביום ה' שלפניו⁵.

ד. לא ישאיר מהחמץ רק כדי מזון שני סעודות לליל שבת ולבוקר⁶ (ויזהר להניחו במקום מוצנע)⁷, וסעודה שלישית יקיים בבשר, דגים או פירות⁷.

ה. אין לבשל בשביל שבת זו חבשילי חמץ שדרכן להדבק בקדרה ואסור להדיחה בשבת⁸. עבר ובשל מינים אלו ונדבקו בקדרה ואי אפשר לקנחה היטב, מותר להדיחה כיון שיש בהדחה זו צורך מצוה להעביר את החמץ מהכלי כדי לבערו⁹.

ו. לאחר אכילת סעודת שחרית בשבת זו, ינער היטב את המפה

(6) ספר השיחות תש"ג.

סימן יב:

(1) תמד, א. (2) שם ה. (3) שם ו. (4) שם יד. (5) תע, ז. (6) תמד, ב. (7) שם ג"ד. (8) כי הדחה זו אינה צורך השבת ואסור להדיח כלים שלא לצורך השבת (שם ת). (9) שם.

שאכלו עלי' ויקנת היטב באצבעו את הכלים שהשתמש בהם בחמץ, באופן שלא ישאר בהם חמץ בעין. ויטמין את המפה עם שאר כלי החמץ בחדר שאינו רגיל להכניס אליו בפסח¹⁰. ואת החמץ שנשאר ישליך לבית הכסא¹¹. ויזהר שלא יזרקנו מביתו לחוץ במקום שאין עירוב.

ז. בשבת זו מתפללים שחרית בהשכמה¹², ויש להזהיר את הש"ץ שלא יאריך בתפילה¹³ כדי שלא יבואו לידי איסור אכילת חמץ¹⁴ (אודות הפטורת שבת זו לעיל סי' ה סעי' ב).

ח. אסור להכין משבת ליו"ט, לכן לא יביא בשבת זו את המצות. היין וכלי הפסח, ולא יכין את שלחן הסדר עד הלילה¹⁵.

יג. קטניות, פירות יבשים, תערובת חמץ ועוד

א. אין לאכול בפסח אורז, דוחן¹, תירס² (קארן בלע"ז), כוסמת³, פולין, עדשים, שומשמים¹, חרדל⁴, בטנים⁵ (פינאטס), ושאר מיני קטניות¹.

ב. אין לאכול תאנים מיובשות משום שמשתמשים בקמח ליבשן, וכך אין לאכול צימוקים ושאר כל מיני פירות יבשים מפני שרגילים ליבשם במקום שמיבשים התאנים. אבל אם ידוע שאין בהם חשש חימוץ כגון שנתייבשו על ידי ישראל ונוהר בהם מחמץ אין להחמיר בהם⁶.

ג. נוהגים שלא לאכול ציפורן, כרכום⁷, קידה וקינמון⁸ משום

(10) שם ט. (11) פרמ"ג שם מ"ז ס"ק ה. סידור דרך החיים. ובשו"ע אדמו"ר תמה, ה מביא ואם משליכו לבית הכסא הרי הוא כמבואר מן העולם. (12) קצשו"ע קטו, ד. (13) אך יזהרו שלא להתפלל בחפזון ובמרוצה (בן איש חי פרשת צו הלכות ערב פסח בשבת). (14) תמד, ז. (15) ראה שו"ע הב"י תרעו ומג"א שם.

סימן יג:

(1) חנו, ג. (2) שם נזכר בלשון „טירקשין ווייץ“, חיטי תורגמה. (3) buckweat בלע"ז. שם נזכר כלשון טטרקי (גריקע), ולהעיר שאין זה ה„כוסמין“ שבין המשח מיני דגן כי אותו הוא מין חיטה שאיסורו מן התורה וזה הנזכר כאן הוא מין קיטניות. וברכתו בורא פרי האדמה כשניכר הפרי וכשלא ניכר – שהכל (אגרות משה אור"ח סי' כ"ה ד"ה ובדבר כוסמת וכן משמע גם בברכת הנהנין לאדמו"ר סוף פ"ו). (4) שם ד. (5) שו"ת מלמד להועיל סי' פת, שכן נוהגים בירושלים. ובמקראי קודש ח"ב בשם הרצ"פ פרנק שאע"פ שאין בהם הטעם של איסור קיטניות נוהגים שלא לאכלם. (6) תסו, יז. (7) שם כא. (8) הגדה.

החשש המובא בסעיף הקודם ואפילו אם הכרכום גדל בגינת ביתו לא יאכלנו משום מראית עין⁹.

ד. יש נוהגים שלא לאכול צנון¹⁰ ושום¹¹ בפסח.

ה. יש להזהר לבדוק – לפני פסח – את כל המלה הדרוש לו לימי הפסח, שמא נתערב בו גרעין תבואה¹².

ו. נוהגים שלא לאכול בפסח כל מיני מלוחים שלא נזהרו לבדוק את המלה מפירורי חמץ¹³.

ז. המשתמשים בסוכר (צוקער) בפסח, נוהגים לבשלו ולסגנו לפני הפסח¹⁴, אך ישנם חסידים ואנשי מעשה הנמנעים מלהשתמש בסוכר בפסח.

אוצר החכמה

ח. נוהגים שלא להשתמש בפסח בקדירה שבשלו בה ביצים בקליפתן, אך לחזור ולבשל בה ביצים מקילים¹⁵.

ט. חמץ שנתערב באוכל לפני הפסח בטל בששים כמו בשאר איסורים, אבל חמץ שנתערב באוכל בהוך הפסח – מליל ט"ו עד יו"ט האחרון של פסח – אוסר את התערובות אפילו במשהו בין באכילה ובין בהנאה¹⁶.

יד. עירוב תבשילין

א. תקנו חכמים שלא לבשל או לאפות ביו"ט לצורך השבת

(9) תסז, כב. (10) ראה חיי אדם קכו, ז. ובשמועות וסיפורים מביא אשר אדמו"ר מוהרש"ב אמר שהצמח צדק אסר צנון בלי שום טעם. (11) ע"י פרמ"ג א"א תס"ד בסופו שאינו יודע טעם לאיסור שום, ומ"מ אין להקל בפני עם הארץ ובצנעא לתלמיד חכם אין להחמיד (שם). (12) תסב, כ. (13) תמו, לו. (14) עפ"י הנודע ביהודה סי' כד, כדי שיהא לח בלח לפני הפסח ויתבטל, וראה בשו"ע תמו, ג. תסז, יט"ב. מעדני שמואל קיז ס"ק לו וביגדיל תורה קובץ נב – דברי אדמו"ר מוהרש"ב. (15) אשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש סי' תמו. (16) תמו, א. וראה שם פרטי הדין.

סימן יד:

(1) הואיל ויום הראשון של פסח אינו יכול לחול לעולם ביום ששי, לא יוצא לבני ארץ ישראל לעשות עירוב תבשילין בערב פסח, רק בערב שביעי של פסח.

שלאחריו, אלא אם כן הניח עירוב תבשילין מערב יו"ט, ויהי' שמור אצלו עד לאחר תיקון כל צרכי שבת.²

ב. אופן עשיית עירוב תבשילין: נוטל בידו (בערב יו"ט) מצה שיש בה שיעור כביצה ותבשיל חשוב (כגון בשר או דג) שיש בו שיעור כזית, מברך „על מצות עירוב" ואומר: בדין יהא שרא וכו'.³

פְּרוּף אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עִרוּב.

בְּדִין יֵהָא שְׂרָא לָנָא לְאַפּוּי וּלְבִשּׁוּלֵי וּלְאַטְמוּנֵי וּלְאַדְלוּקֵי שְׂרָגָא וּלְתַקְנָא וּלְמַעְבַּד כָּל-צָרְכָנָא מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבְּתָא לָנָא וּלְכָל-יִשְׂרָאֵל הַדְרִים בְּעִיר הַזֹּאת.

ומי שאינו מבין פירוש המילים הארמיות, יאמר בלשון שמבין⁴:

בזה יהא מותר לנו לאפות ולבשל ולהטמין (חמין) ולהדליק נר ולתקן ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת, לנו וכל ישראל הדדים בעיר הזאת.

ג. נוהגים לקחת מצה שלימה לעירוב תבשילין, ולבצוע עליה באחת מסעודות שבת, כי דבר שנעשה בו מצוה אחת ראוי לעשות בו מצוה אחרת. ויש נוהגים שלא לבצוע עליה עד סעודה שלישית, כדי לעשות בה מצות רבות. ולפי מנהג זה יניחנה בתור לחם משנה בסעודה ראשונה ושני' של שבת ויבצע עליה בסעודה שלישית.⁵

ד. כל בעל בית חייב לערב בעצמו או יצוה לאחרים שיערבו בביתו, משלו.⁶ בני ביתו האוכלים מעיסחו ותבשיליו נפטרים בעירובו, אבל אם אחד מבני הבית אינו אוכל מתבשיליו רק מקבל ממנו קמח ובשר ואופה ומבשל לעצמו צריך לערב בעצמו.⁷

ה. המזכה בעירובו לאחרים נותן את העירוב ביד אחר לזכות להם

(2) חקכו, א. ואם נאכל תבשיל העירוב או שנאבד ולא נשאר ממנו כזית לפני הכנת מאכלי-שבת, כיצד יעשה - ראה שם כו ובקצשו"ע קב, ה. (3) שם ג"ה וסידור אדמו"ר. (4) שם ה. (5) שם כה. (6) שם יד. (7) שם יח.

על ידו ואומר אני מזכה לכל מי שרוצה לזכות ולסמוך על עירוב זה והזוכה נוטל בידו ומגביה טפת וחוזר המזכה ונוטל מיד הזוכה ומברך „על מצות עירוב“ ואומר בדין יהא שרא כו' כדלעיל סעיף ב'⁸.

ו. מי שלא עירב בערב יו"ט מבעוד יום מותר לו לערב בין השמשות⁹.

ז. אם הל יו"ט בימים חמישי וששי ונזכר ביום ה' שלא עירב, יכול לערב באותו יום על תנאי דהיינו שאחר שיברך „על מצות עירוב“ יאמר: „אם היום הוא יו"ט למחר הוא חול ואיני צריך לעירוב כלל, ואם היום הוא חול ולמחר יו"ט, בדין יהא שרא לנו לאפווי ולבשולי וכו'“ כדלעיל סעיף ב'¹⁰.

ח. לא הותר לאפות ולבשל ע"י עירוב אלא בערב שבת. אבל אם הל יו"ט ביום ה' וביום ו', אסור לבשל או לאפות ביום ה' בשביל השבת¹¹.

ט. אין עירוב חבשילין מועיל אלא להתיר לעשות כל צרכי שבת ביו"ט בעוד היום גדול, דהיינו כשיש זמן מספיק ביום, שאם היו מזדמנים אורחים שלא אכלו היום היו אוכלים מבישול זה ונהנים ממלאכה זו בו ביום (קודם בין השמשות), אבל אם אין זמן ביום ליהנות ממלאכתו אין העירוב מועיל כלום¹².

י. גם התבשיל (= טשאַלנט) שמטמין מיו"ט לשבת יתבשל כדי צרכו מבעוד יום¹³.

יא. המנהג להדביק טבלאות ופתקאות בבתי כנסיות שכתוב עליהם עירוב חבשילין כדי שכל העובר יזכור ולא ישכח¹⁴.

(8) שם טז, יט, סידור. (9) שם ט. (10) שם כא. בלוח כולל חב"ד כותב להניח עירובי-על-תנאי בלי ברכה, והוא עפ"י מסקנת ה„תורת חסד“ להלכה למעשה בתשובתו סי' כו. אמנם אדמו"ר בשו"ע פסק עפ"י המג"א שיניחנו בברכה. וכן אמר לי הגר"ז ש דווארקין ז"ל שיש לנהוג כאדמו"ר הזקן ולברך. (11) שם כג. (12) שם ח. (13) כן אמר לי הגר"ז ש דווארקין ז"ל, וטעמו להחמיר כ"כ כיון שאין העולם בקיאים בשיעור שלישי או חצי בישולו הכתוב בשו"ע. וראה מסגרת השולחן סי' עב בלחם הפנים אות יז. (14) ערוך השולחן תקכו, יד.

טז. סדר קרבן פסח

- א. בערב פסח אחר תפילת המנחה¹ לפני השקיעה², אומרים סדר קרבן פסח הנדפס בסידור.
- ב. אדם הירא וחרד על דבר ה' צריך לקוראו בזמנו, כדי שתעלה קריאתו במקום הקרבתו וידאג על חורבן הבית ויתחנן לפני ה' בורא עולם שיבנהו במהרה בימינו אמן³.

יז. הלל בלילי פסחים

- א. בשני לילות הראשונים של פסח אומרים הלל בציבור מיד אחר תפילת העמידה¹, ואת הקדיש שלם אומרים אחריו (דיני הלל להלן סי' מח). חל ליל א' בשבת אומרים ויכולו לפני הלל². ואין אומרים ברכת מעין שבע („מגן אבות“)³. בליל ב' אומרים הלל ואחריו ספירת העומר (דיני הספירה להלן סי' נה).
- ב. חל פסח בשבת וטעה הש"ץ והתחיל ברכת ההלל לפני ויכול, יגמור את ההלל ואח"כ יאמרו ויכולו⁴.

סימן טז:

- (1) סידור. (2) לוח כולל חב"ד.

סימן יז:

- (1) סידור. תפז, ח. (2) פרי חדש שם ד. שערי תשובה שם. והטעם כי תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם (פר"ח שם). (3) תפז, ד. סידור. (4) שו"ת בית יהודה סי' לה. ברכי יוסף אות יא. שערי תשובה שם. כף החיים ס"ק מד.